

Lang, der synes at have ambitioner om at blive et stort videnskabsforlag, ikke simpelthen har krævet det. Det er – heldigvis kan man sige – dog stadig normen i hovedparten af trykte monografier med videnskabelige prætentioner.

Forfatteren har virkelig bestræbt sig på at inddrage samtlige tilgængelige kilder for at skildre Øsel, dens befolkning, dens forvaltning og dens statsretslige stilling i den danske tid, og det er da også meget lidt, som er smuttet. Det er således undgået hans opmærksomhed, at Frede P. Jensen har udgivet hertug Magnus' forsvarsskrift, hvor denne også omtaler sit sidste ophold på Øsel 1572/73 (»Hertug Magnus af Holstens forsvarsskrift af 1579 om hans forhold til tsar Ivan den Grusomme«, *Danske Magazin*, 8. række, bind 5, hefte 1, 1975, s. 54-83).

Mens dette hører til småtingsafdelingen, er det i og for sig lidt mere uheldigt, at en meget væsentlig ikke-skriftlig kilde er forbisat, nemlig den store sølvørn, som ridderskabet på Øsel overrakte Christian IV i forbindelse med kroningen i 1596. Gesandtskabets hovedformål var at få ridderskabets privilegier bekræftet (eller helst udvidet, men det lykkedes dog ikke). Gesandterne medbragte en pragtfuld sølvørn – Øsels våben. Om ørnen som våbenmærke findes der udførlige overvejelser i et større manuskript af W. Niemirowitsch-Dantschenko og F. Pärn om hertug Magnus' møntprägning i 1560'erne (manuskriptet forberedes til udgivelse i *Nordisk Numismatisk Årsskrift* bind 1994-95 ved undertegnede). Ørnens højde var 51 centimeter, vingefanget 89 centimeter, og den var udført af Christoph Jamnitzer i Nürnberg. På fodstykket findes følgende indskrift i versaler »Der Kon.Mayt zu Denmarcke vnd Norwege Christiano dem 4. etc. Ihrem aller gnedigsten König vnd Herrn hat die Landschaft avf Ozel dis Trinck Ge-

schir avs schuldigen Treven vnterthenigst verehret in dem 1595 Iare vnd wunschen Ihren Kon: Mayt langes gesvndes Lebe vnd glvkseligs Regi:«. Vægten er desværre ikke opgivet i den mig lige forhåndenværende litteratur, men det oplyses, at der skulle to mand til at løfte drikkekarret, når det var fuldt! (se herom Mogens Bencard: *Christian 4.s pragtsølv og kongens forbindelser med Rusland*, Rosenborg 1988, s. 17, med helsidesafbildning s. 103).

Se sådan gør man, når man har magt over tingene – eller ønsker at omverdenen skal tro, at man har magt over tingene! Seresses overvejelser om, at Øsels ridderskab med få undtagelser overvejende var af »kleinadligem Zuschnitt« (s. 90), sættes unægtelig i relief ved dette pragtfulde stykke sølvtøj, som har overlevet gennem tiderne, fordi det i 1628 blev solgt til den russiske tsar og siden har været opbevaret i sølvkammeret i Moskvas Kreml. Så vidt det kan ses af Mogens Bencards omfattende litteraturliste, så har dette imponerende stykke sølvtøj været kendt af forskningen i næsten 100 år, og det har (sammen med andet tilsvarende sølvtøj) gentagne gange været publiceret af russiske kunsthistorikere inden for den sidste menneskealder. Problemet for Seresse har blot været, at vi her har at gøre med en anden kildegruppe, som de mange kolleger ved universitetet i Kiel, der takkes i indledningen, åbenbart ikke har kendt.

Jørgen Steen Jensen

Erik Tudeer: *Det åländska folkets historia 1920-1990*, bd. V:1. (Ålands Kulturstiftelse, 1993). 287 s.

Mange danskere kender Ålandsøerne fra ferieophold eller blot fra Silja eller Viking Lines kortvarige anløb af Mariehamn. Fra mastodontfærgerne har man et godt udsyn ikke blot over havnen med den tidligere storreder Gustaf

Erikssons firemastede skonnert Pommeren, der nu er museumsfartøj, men også over byen og en stor del af omegnen.

Går man i land, kan man træffe rød vejbelægning, og nummereringen af rigsvejene – begyndende med nr. ét – vidner sammen med Ålandsøernes eget flag, parlament (lagtinget), lovgivning til beskyttelse af øernes svensksprogethed og af ålandsk ejendom mod opkøb udefra om øernes særlige stilling i Finland.

Erik Tudeers bog indgår som en del af en større fremstilling af Ålandsøernes historie, hvoraf det første bind, Matts Dreijers skildring af øerne i middelalderen, udkom i 1979. Med hensyn til øernes status er det en yderst central periode (1920-1990), Erik Tudeer behandler. I 1809 måtte Sverige afstå øerne til Rusland, der i 1856 efter Krimkrigen underskrev en international konvention om øernes demilitarisering. Efter det russiske kejserriges undergang efter Den Første Verdenskrig ønskede øernes befolkning en tilslutning til Sverige (Ålandsbevægelsen). Åkændingene håbede, at deres nationale tilhørsforhold ville blive afgjort ved en folkeafstemning ligesom i Sønderjylland. En folkeafstemning blev ganske vist gennemført, og 98% stemte for tilslutning til Sverige; men ønsket blev ikke efterkommet. Denne Ålandsbevægelse skabte en krise mellem Sverige og det nu selvstændige Finland. Krisen blev løst ved en ny international aftale i 1921, der tilkendte Finland øerne, men hvori man garanterede deres neutralitet, demilitarisering samt beskyttelse af det svenske sprog. Efter Den Anden Verdenskrig har øerne fået en stilling, der meget ligner Færøernes. Denne værnen om svensk kultur og frygt for en forfinskning af øerne præger hele bogen og ikke mindst behandlingen af Ålandsbevægelsen, hvorom der i øvrigt kommer et selvstændigt bind.

Politisk, økonomisk og kulturelt får forfatteren placeret Ålandsøerne på kortet. Måske netop på grund af »kulturkampen« har det ålandske samfund en rig litteratur og har fostret mange forfattere; mest kendt er Sally Salminens socialrealistiske romaner, der var udbredt i mellemkrigstiden. Og inden for sportens verden kan nævnes løberen Frej Liewendahl, der ved internationale stævner fik flere medaljer, og som en enkelt gang vandt over Paavo Nuurmi på 1.000 meter. Medens landskabsarkæologen Matts Dreijers teorier om, at Birka lå på Ålandsøerne, og at Johannitterridderne drog ind på Kastelholm Slot, ikke har vundet almindelig accept, har Dreijer på mange måder sat sit præg på udviklingen i hele den her behandlede periode.

Erik Tudeer får ikke blot givet et godt billede af øernes egenart, men også vist, hvorved udviklingen på øerne ligner eller adskiller sig fra den i Sverige og i det øvrige Finland, betegnende nok kaldt »riget«. En række tabeller røber, at det ålandske samfund på mange områder var »længere fremme« end riget.

Trods øernes egenart har udviklingen her meget til fælles med andre steder: industriens øgede betydning på bekostning af landbrugets, afskaffelse af heste til fordel for traktorer – eller »avhæstning«, som det hedder på dette kraftfulde sprog. Forfatteren får behandlet mange sider af det ålandske samfund, økonomisk, socialt, politisk samt kulturelt. Ålandsøerne består af over 6.000 øer og skær, men med en befolkning på kun godt 25.000. En stor del af fremstillingen kommer dermed til at dreje sig om, hvorledes et lille øsamfund kan få den infrastruktur og de uddannelsesmæssige og tekniske faciliteter, som et moderne samfund og den øgede internationale kommunikation kræver, samtidig med at øerne kæmper for deres kul-

turelle egenart, der ikke blot må forveksles med svenskhed.

Tudeer slutter sin fremstilling med de fortrøstningsfulde ord, at ålændingen ikke er truet som art. Således er antallet af finsksprogede (5%) ikke større end ved periodens begyndelse. Som andre samtidshistorikere står han imidlertid over for vanskeligheder med at tolke nye udviklingstendenser. Da bogen blev skrevet, var EU-debatten i fuld gang, og forfatteren kalder det meget rammende for øernes skæbnetime. Efter bogens fremkomst er Finland blevet medlem af EU, idet Ålandsøerne dog står uden for EU's fælles toldunion; men spørgsmålet er, om øernes egenart trues af nogle mindre håndgribelige faktorer. Diskussionen om finsksprogede udsendelser mister vel noget af sin betydning med fremkomsten af parabolantennen; den voksende turisme forudsætter beherskelse af flere sprog, ligesom en voksende industri forbindes med udenlandske kapitalinteresser og eksperter.

Leon Jespersen

Kolbjørn Skaare: *Norges Mynthistorie. Mynter og utmyntning i 1000 år. Pengesedler i 300 år. Numismatik i Norge*, 1-2. (Universitetsforlaget, Oslo, 1995). 348 + 276 s., 398 Nkr. pr. bind.

Den førende norske numismatiker har skrevet en oversigt over den norske mønthistorie fra begyndelsen til vore dage. Resultatet er tilgængeligt i to solide bind, hvoraf det første søger at komme rundt om samtlige relevante forhold vedrørende norsk numismatik, mens det andet fortæller alle betalingsmidler i Norge, såvel sedler og mønter som tegn. Anledningen til denne kraftpræstation er dobbelt – hvis ikke tredobbelt. Dels har Norges møntvæsen 1000-års jubilæum, dels er det 300 år siden Norge fik sine første pengesedler. Hertil kommer så, at forfat-

teren selv i netop 40 år har været ansat ved Universitets Myntkabinett i Oslo.

Første bind indeholder både en kronologisk skildring af Norges mønthistorie og redegørelsen for en række numismatiske temaer. I skildringen af mønthistorien føres vi med sikker hånd fra oldtiden frem mod efteråret 995, hvor Olav Trygvason ved hjælp af sin engelske møntmester Godwine for første gang lod præge en norsk mønt. Forbilledet var – som hos den danske og svenske konge, der samtidig udgav lignende mønter – en engelsk penning. Man skal dog frem til Harald Hårderåde, før et egentligt norsk møntvæsen kan siges at være etableret. Skaare kan bygge på sin egen forskning, når han karakteriserer Haralds prægninger. De tager deres begyndelse kort efter 1047 og er vægtmæssigt markant forskellige fra samtidige prægninger i England og Danmark. En kontinuerlig og systematisk forringelse af mønten viser, at Harald betragtede udmøntning som en indtægtskilde. Efter en redegørelse for en mellemliggende periode med dårlige små prægninger kommer vi til en ny reformator, nemlig kong Sverre, der fra 1181 udgav større mønter, igen efter engelsk forbillede. En sidste middelalderreform kom ved 1200-tallets slutning. Sammenlignet med eksempelvis det danske middelalderlige møntvæsen fremtræder det norske fra 1280'erne som særdeles avanceret. Magnus Lagabøte og hans sønner udstedte nemlig flere nominaler (penning, halvpenning og kvartpenning) og brugte en teknik, der – helt i modsætning til den samtidige danske – var på linje med den ypperste kontinentale stempelskærererkunst. Men herefter kan man ud fra møntudstedelsen fornemme landets almindelige krise. Fra 1320-87 kendes kun enkelte penninge, de sidste af dem præget af den dansk-norske fælleskonge Olav Håkonsson. De næste knapt 100 år lå udmøntninger-